

© **Богайчук В. Ж.**

Богайчук В. Ж. – кандидат політичних наук, доцент, начальник Науково-дослідної лабораторії гуманітарного інституту НУОУ ім. Івана Черняхівського

УДК 329.1/6

ВОЄННА ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В ДОБУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

У статті розглядаються погляди впливових політичних партій з питань військового будівництва в контексті державотворчих процесів в добу Центральної Ради.

Ключові слова: воєнна політика, політичні партії, національні Збройні Сили, військово-політичні погляди, регулярна армія, українізація.

ВОЕННАЯ ПОЛИТИКА УКРАИНСКИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ В ПЕРИОД ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЫ

В статье рассматриваются взгляды влиятельных политических партий на вопросы военного строительства в контексте построения государственности в период Центральной Рады.

Ключевые слова: военная политика, политические партии, национальные Вооруженные Силы, военно-политические взгляды, регулярная армия, украинизация

UKRAINIAN MILITARY POLICY OF POLITICAL PARTIES IN DAY CENTRAL COUNCIL

The article discusses the views of influential political parties in defense issues in the context of state building during the Central Rada.

Keywords: military policy, political parties, national armed forces, military, political views, the regular army, ukrainization

Реалізація воєнної політики та розбудова національних збройних сил невід’ємно пов’язані з державним устроєм країни та її політичним ладом. На переломних етапах історії, таких як революції 1917 р. та постреволюційний період, діяльність впливових партій з питань військового будівництва в контексті державотворчих процесів мала доленосне значення для українського народу.

Українські політичні партії, як важливий чинник національно-визвольної революції, їх роль в процесі державотворення розглядалися в загально історичних працях. Відомі українські історики М. Грушевський, І. Крип’якевич, Н. Полонська-Василенко приділяли значну увагу діяльності українських політичних партій в період національно-демократичної революції. Однак, питання воєнної політики розглядалися ними лише в контексті політичних процесів, які відбувалися в Україні в період революційних трансформацій.

Після 2001 року вийшли праці, в яких автори намагаються об’єктивно висвітлювати події української політичної та воєнної історії. Окремі аспекти діяльності українських політичних партій в сфері воєнної політики знайшли висвітлення в працях сучасних дослідників, зокрема, І. Гошуляка, В. Горелова, В. Верстюка, С. Кульчицького, О. Реєнта, Т. Бевз.

В деяких теоретичних дослідженнях розглядалися окремі аспекти діяльності українських політичних партій та проблеми їх воєнної політики. Так, в дослідженнях В. Голубка, Л. Гарчевої, В. Задунайського, Л. Зінкевича, О. Мацагора, С. Білошицького, В. Нагорного, В. Стрільця аналізується діяльність українських політичних партій різного спрямування в окремі періоди українського державотворення, проте питання воєнної політики в цих роботах показані в загальній площині і на прикладах лише найбільш впливових на той час українських партій. Відповідно, існує потреба показати ставлення до проблем воєнної політики широкого спектру політичних партій, чия діяльність безпосередньо вплинула на державно-політичну долю України.

До революційних подій 1917 р. під тиском репресій та політичного переслідування самодержавства політичні партії Наддніпрянської України не мали змоги вести активну діяльність, оскільки “пануючі українські класи давно зрусифікувалися, прийняли руську мову, руську культуру, руський нагай і руську нагороду за зраду своєї нації та за її винищення” [1. с. 41].

Лютнева демократична революція, що призвела до краху самодержавства в Російській імперії, створила сприятливі умови для розгортання національно-визвольної боротьби і відродження української державності. Завдяки Лютневій революції розстановка політичних сил в Україні радикально змінилася на користь українських національних партій.

У березні 1917 р. в Києві відбулися збори представників різних українських організацій. Було

обрано керівне ядро Української Центральної Ради (УЦР) – принципово нового політичного центру, де були представлені українські політичні та громадські організації. За політичним складом УЦР була багатопартійною, але провідну роль в ній відігравали УСДРП, УПСР, УПСФ.

Фракції Центральної Ради утворювалися за партійним принципом. Загалом саме українські політичні партії соціалістичного напрямку визначали характер діяльності УЦР. Широкі верстви населення визнавали Українську Центральну Раду своїм вищим національним органом.

З трибуни Центральної Ради політичні лідери звучно говорили про позиції своїх партій щодо державного устрою України і розбудови її збройних сил.

Військові питання в програмах українських політичних партій перебували у прямій залежності від типу державного устрою, який проголошували партії в своїх програмних документах. Соціалістичний зміст революційних процесів відображав програмні завдання лівих партій України і щодо питань воєнної політики майбутньої федеративної держави. Постійне акцентування національними лідерами уваги на життєвій необхідності федерації України з Росією та іншими народами колишньої імперії само по собі ставило під сумнів доцільність мати в Україні власні збройні сили. Створення власних національних збройних сил не вміщувалося у рамки передбачуваної федерації [4, с. 39].

Найактивнішу діяльність в армії із загального переліку українських партій проводили угруповання самостійницького напрямку. 9 березня 1917 р. у Києві відбулися перші збори українських офіцерів і солдат, які ухвалили вважати себе Установчою Військовою Радою. 16 березня було створено товариство “Український військовий клуб імені гетьмана П. Полуботка”. Провідна роль у цій діяльності належала М. Міхновському (УНП). Було створено Український військовий організаційний комітет, який безпосередньо приступив до створення українських частин.

Українізацію війська підтримували майже всі партії, але їх ставлення до цього процесу було різним. Зокрема розгортання українського руху в армії партійними лідерами УЦР трактувалося як складова частина всієї національно-визвольної боротьби. При цьому вони не хотіли створювати збройні сили, на які можна було спертися як на поліфункціонального гаранта розбудови української державності. Така політика випливала з автономно-федералістської концепції, яка сама по собі заперечувала наявність національної армії. Нігілістичне ставлення до власної регулярної армії, розрахунок на достатність для оборони країни лише “народної міліції” характеризували тогочасні військово-політичні погляди соціалістичної демократії в Україні, представники якої очолювали Українську Центральну Раду.

Зовсім інше ставлення було у представників самостійницького напрямку. Самостійники вважали українізацію одним з етапів на шляху до створення власних національних збройних сил і домагалися створення регулярної української армії. Однією з вимог УНП на з’їзді в березні 1917 р., був заклик “негайно організувати українські легіони по всій Україні” [3, с. 54].

Лідери соціалістичних партій – керівники УЦР вважали неможливим реформування армії в умовах війни. Така позиція керівництва ЦР співпадала із ставленням російського Тимчасового уряду до проблеми військового будівництва в Україні – небажанням створювати регулярні національні військові формування.

Реальним проявом активності військового руху, з’ясування поглядів на військову політику політичних партій різного спрямування стали Всеукраїнські військові з’їзди 1917 р. Самостійники сподівалися знайти підтримку своєї позиції серед делегатів з’їзду. Партійні лідери УЦР намагалися перебрати провід військового з’їзду до своїх рук.

Головними питаннями, що розглядалися І з’їздом, були питання розбудови війська України. З’їзд визнав за потрібне підняти духовний настрій армії, ухвалив негайну націоналізацію армії за національно-територіальним принципом, тобто висловився за розбудову власних національних збройних сил. Крім того, було висунуто вимоги, щоб в українізовані частини ввести український командний склад, відкривати військові школи всіх ступенів, видати українські підручники з військової тематики.

Для практичного здійснення програми будівництва національної армії з’їзд постановив утворити Український Генеральний Військовий Комітет (УГВК) при Центральній Раді, що ставав провідним органом українського військового руху. УГВК мав відати всіма військовими справами і працювати у тісному контакті з російським Генеральним Штабом [9, с. 28].

Голова УГВК С. Петлюра намагався об’єднати військових фахівців, щоб військовий комітет виконував функції вищої інстанції української армії, а також мав усі найважливіші структури генерального штабу. До комітету увійшли представники різних політичних течій, що означало

формування збройної сили України на загальнонаціональній платформі. УГВК став поступово перетворюватися на фактичного керівника українізованих частин армії, тобто комітет реально перебирав на себе функції штабу національних збройних сил.

В той же час, досить швидко проявилася протидія політичних партій УСДРП і УПСР процесові швидкої українізації армії. Основні причини такої позиції впливали як з хибних уяв про непотрібність регулярного війська за умов революційних процесів, так і з небезпідставних побоювань соціалістичних лідерів Центральної Ради щодо жорстких санкцій з боку російського Тимчасового уряду. Санкцій, які могли не лише придушити український рух у військах, а й поставити під сумнів будь-яку перспективу українського руху взагалі [7, с. 34].

Резолюції, що були прийняті з'їздом УСДРП з питань державного і військового будівництва – “Про автономію України”, “Про відношення до війни”, “Про українську народну міліцію” – відображали політичну платформу українських соціал-демократів, есерів і соціалістів-федералістів.

Подальші події показали помилковість такого підходу до питань державотворення, воєнної політики і військового будівництва з боку УСДРП, УПСР і УПСФ. Політичні провідники України не використали для державного і військового будівництва великого потенціалу, який містився в українському військовому русі. Державотворчі, національні інтереси було віддано на поталу партійним намаганням, політичним ідеям та соціальним ідеалам демократичної революції. Національно-визвольний рух в армії, що мав яскраво виражену тенденцію самостійності, суперечив офіційній політичній лінії, яку проводили національні політичні партії у складі Центральної Ради. Водночас, він спонукав політичну еліту України до радикальних дій на шляху до утвердження державності України.

Проводилась робота по зміцненню своїх позицій в армії і українською соціал-демократичною робітничою партією. У квітні об'єднана організація українських і російських соціал-демократів була створена в 21-й дивізії Південно-Західного фронту та в 2-му запасному батальйоні в Харкові.

Напередодні II Всеукраїнського військового з'їзду “Робітнича газета” опублікувала статтю, яка свідчила про ставлення українських соціал-демократів до національної армії і визначала напрямок діяльності партії у військових питаннях. “Поки існує постійне військо, – зазначалося в публікації, – поки не сам озброєний народ, а воно боронить права і свободи народу, треба мати на увазі, що завданням народної армії мусить бути скрізь і завжди виконувати волю народу, поводити себе так, як вимагають того інтереси трудящих українських мас. Народна українська армія потрібна, оскільки вона зв'язана з народом, оскільки вона являється перехідною ступінню до системи загальнонародного озброєння, міліції, яка одна може цілком забезпечити інтереси народовладдя” [6].

Важливе значення в справі військового будівництва, особливо щодо комплектування українських військових частин, мав виданий Українською Центральною Радою 3 липня 1917 р. II Універсал. Постанова військового питання на державному рівні свідчила про певну зміну поглядів політичного керівництва України на цю важливу сферу в державотворчому процесі, оскільки загальна деморалізація російської армії поставила перед Центральною Радою завдання забезпечення порядку в Україні власними силами. Самостійники виступали за перебирання на себе всієї влади в Україні і передачі її Центральній Раді і Генеральному Секретаріату. Таку саму ідею висловила і Всеукраїнська Рада військових депутатів, яка на своєму засіданні в ніч з 27 на 28 серпня ухвалила постанову, в якій зазначалося: “Приймаючи на увагу, що останні виступи контрреволюційних сил загрожують здобуткам революції, В.Р.В.Д. доручає Українській Центральній Раді негайно взяти в свої руки через Генеральний Секретаріат всю повноту влади в Україні” [5, арк. 21]. Але українські соціалістичні партії не використали слушної нагоди, не скористалися з обстановки, яка склалася, щоб монополізувати владу.

Нове піднесення українського військового руху восени 1917 р. ініціювали спілки вільного козацтва, демократичне спрямування діяльності яких не могло не зацікавити політичне керівництво України. Залишаючись противниками створення регулярної національної армії, лідери провідних українських політичних партій великі сподівання покладали на рух вільного козацтва, як основу майбутньої військової сили України. Загони вільного козацтва цілком вписувалися у військову концепцію соціалістичних українських партій, в основі якої лежало створення територіально-міліційних формувань [4, с.53].

В середині жовтня 1917 р. стало зрозуміло, що Тимчасовий уряд втратив контроль над армією: фронт розвалювався, прогресувало дезертирство. Тимчасовий уряд був не в змозі впоратися з наростанням національно-визвольного руху в Україні. Українські політичні партії проводили підготовку до третього Всеукраїнського військового з'їзду. УСДРП піднімала питання про шляхи

переходу до міліційної системи військової служби, про демобілізацію війська, яка повинна проходити планомірно і має стати важливим завданням організованих українських вояків. Всі українські військові частини повинні бути переміщені на Україну з інших частин Росії, а всі російські війська виведені з України.

Після захоплення влади більшовиками в Петрограді керівництво політичного проводу України перейшло до етапу практичного створення в Україні національної державності. Українські політичні лідери робили все можливе для зміцнення своїх позицій на всій території України. Генеральний Секретаріат на чолі з В. Винниченком видав звернення “До всіх громадян України”, в якому засудив повстання в Петрограді [2, с. 191].

Після проголошення III Універсалу розпочалася фаза активної боротьби політичних партій за вплив на армію. Велику увагу роботі в армії приділяли українські есери. Ще у вересні 1917 р. Центральний Комітет партії звернувся до організації УПСР в повітових містах, щоб вони негайно подбали про створення партійних організацій не тільки в селах, а й серед військових залог у повітах, вимагали організувати вічеві масові рухи.

Для посилення свого впливу в армії багато робила УСДРП. При Всеукраїнській Військовій Раді була створена фракція українських соціал-демократів. Бюро фракції робило все, щоб збільшити кількість членів партії в армії. Це бюро мало об'єднати всі партійні організації, що існували в армії, а також дбати про заснування нових партійних організацій, як на фронті, так і в тилу. Бюро мало скликати конференцію військових партійних організацій УСДРП, створити єдину військову партійну організацію. Військова організація прирівнювалася до губернiальної організації і мала своїх представників в Центральному Комітеті.

Кінець 1917 - початок 1918 рр. був періодом жорстокої боротьби між Українською Центральною Радою і Раднаркомом Росії, між українськими політичними партіями і більшовиками. Склалася ситуація, коли міжпартійна боротьба набула статусу боротьби міжнародної. Особливо важливим в цій ситуації було і питання про армію. Завдяки активності більшовиків і пасивності уряду УНР в солдатському середовищі, шальки терезів схилилися тоді не на користь української сторони.

Розбіжності у поглядах лідерів українських політичних партій в ЦР на військове будівництво дедалі поглиблювались.

В січні 1918 р. стало очевидним, що в інтересах успішного будівництва державності в Україні, політичний провід країни мусив твердо стати на ґрунт незалежності і самостійності. 9 січня 1918 р. Центральна Рада проголосила IV Універсал, який зазначав: “Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу” [8, с. 83].

Втім, з проголошенням суверенітету і незалежності України, питання військового будівництва не зазнали кардинальних змін. Головним завданням зовнішньополітичної діяльності було визначено вивести Україну з війни та укласти мирний договір з центральними державами. Після підписання миру армія мала бути демобілізована, а замість неї створена народна міліція. Хоча за умов більшовицької агресії такий напрямок військового будівництва був вкрай невдалим. Військо, сформоване на міліційній основі, не могло дати ефективної відсічі організованим більшовицьким загонам і забезпечити належний захист і оборону України. Шлях, який обрали політичні лідери УЦР у військовій політиці, вів до краху не лише процес створення національних збройних сил, а й створення української державності взагалі. Центральна Рада не спромоглася на ефективні заходи проти більшовицького наступу за винятком запрошення іноземної військової сили в Україну [4, с.69]

Запрошення військ Німеччини і Австро-Угорщини в Україну свідчило про військове безсилля політичного проводу української держави та зневіру державних лідерів – керівників українських політичних партій, які склали основу Української Центральної Ради, у власний народ, що перебував у складі українських військових формувань.

Таким чином, антимілітаристські погляди лідерів українських політичних партій, які склали основу політичного керівництва Української Народної Республіки, недооцінка значення і ролі армії в захисті революційних надбань, нехтування військом, як вагомим фактором державотворчих процесів і важелем зовнішньої політики, призвели до поразки української революції. Українські політичні партії, керівництво Української Народної Республіки стратегічно і тактично програли боротьбу за політичне, соціальне і військове реформування України.

Політична боротьба партій за владу, внутрішньопартійна нестабільність, поширення політичного впливу різноманітних партійних утворень на армію призвели до дестабілізації

українізованого війська та врешті-решт його руйнування, що призвело до втрати суверенітету Української Народної Республіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Винниченко В.* Відродження нації (Історія української революції (марець 1917 р. – грудень 1919 р.)). – Київ-Відень, 1920. – Ч.ІІ. – 328 с.
2. *Винниченко В.* Відродження нації (Історія української революції (марець 1917 р. – грудень 1919 р.)). – Київ-Відень, 1920. – Ч.ІІІ. – 535 с.
3. *Калмакан І.К., Бриндак О.Б.* Виникнення та еволюція національної партійної системи в Україні в ХХ столітті: Дослідження / Одеський держ. ун-т ім. І.І.Мечникова. – Одеса: Астропринт, 1997. – 192 с.
4. *Мацагор О.А.* Програмові засади та діяльність українських політичних партій у сфері військового будівництва (березень 1917 – 1920рр.): Дис. ... к-та іст. наук: 20.02.22 / НАОУ. – Київ, 2002. – 170 с.
5. “*Нова Рада*”. – 1917. – 26 жовтня.
6. *Платформа* Української партії соціалістів-революціонерів, ухвалена Центральним Комітетом партії 3 червня 1918 р. – Центральний державний архів громадських об’єднань України. – Фонд 43. – Спр.2.
7. *Солдатенко В.Ф.* Українська революція. Концепція та історіографія (1918–1920 рр.). – К.: Пошуково-видавниче агентство “Книга пам’яті України”, Видавничий центр “Просвіта”, 1999. – 508 с.
8. *Українська* Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2-х т. –Т.2. 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К.: Наукова думка, 1997. – 422 с.
9. *Щусь О.Й.* Всеукраїнські військові з’їзди. Історичні зошити №7. – К., 1992. – 86с.

Видьменко Марія Алексеевна – аспірантка Днепропетровської національної металургічної академії, преподаватель Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

УДК 101.1 : 316

ДЕВІАЦІЯ - НОРМА АБО ПАТОЛОГІЯ?

В статті розглядаються два поняття: норма і девіація, які розкривають протилежні аспекти і одночасно доповнюють один одного в реальності. Розгляд цього питання допоможе нам вирішити, що ж таке девіація - норма або патологія?

Ключові слова: *девіантна поведінка, негативна девіація, позитивна девіація, соціальні норми, суспільство.*

ДЕВИАЦИЯ - НОРМА ИЛИ ПАТОЛОГИЯ?

В статье рассматриваются два понятия: норма и девиация, которые раскрывают противоположные аспекты и одновременно дополняют друг друга в реальности. Рассмотрение этого вопроса поможет нам решить, что же такое девиация - норма или патология?

Ключевые слова: *девиантное поведение, негативная девиация, позитивная девиация, социальные нормы, общество.*

DEVIATION - NORM OR PATHOLOGY?

This article considers two concepts such as norm and deviation, which open opposite aspects and at the same time they complete each other in reality. Examination of this question will help us to decide what is deviation – norm or pathology?

Key words: *deviant behavior, negative deviation, positive deviation, social norms, society.*

Постановка проблеми. *Современное общество характеризуется большим количеством кризисных явлений, которые, связанные с заострением противоречий между цивилизациями, народами, религиями, поколениями. В условиях глобализации общества происходит изменение жизни людей, их поведения, а это приводит к непрерывным решениям различных проблем. Казалось бы, поскольку в условиях глобализации формируются общие «правила игры», производится набор*